

شرح روان

نهی البلاغه (جلد ۱)

امیر المؤمنین علیه السلام

(خطبه اول تا سوم)

«همراه با ترجمه‌ی لغت به لغت و بیان نکات ادبی واژه‌ها»
(ویرایش جدید)

«سیده صدیقه صاحبکار خراسانی»

انتشارات واسع - دامینه

۱۴۳۵ قمری مطابق با ۱۳۹۳ شمسی

سرشناسه	: صاحبکار، صدیقه، ۱۳۳۸
عنوان و نام پدیدآور	: شرح روان نهج البلاغه امیرالمؤمنین علیه السلام (خطبه اول تا سوم) همراه با ترجمه لغت به لغت و بیان نکات ادبی واژه‌ها/ صدیقه صاحبکار خراسانی.
مشخصات نشر	: مشهد: دامینه: واسع، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ج. ۱.
شابک	: دوره 9-9-600-6765-978 ج. ۱: 2-600-6765-978
وضعیت فهرست	: فیا
نویسی:	: نهج البلاغه. برگزیده. شرح
عنوان قراردادی:	: علی بن ابیطالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
موضوع:	: نهج البلاغه - نقد و تفسیر.
شناسه افزوده:	: علی بن ابیطالب، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه. شرح
رده‌بندی کنگره:	: ۱۷ ۱۳۹۳ ص ۰۴۲۳ BPT
رده‌بندی دیوبی:	: ۲۹۷/۹۵۱۵ شماره کتابشناسی ملی: ۱۵۲۸۳۲۱

انتشارات واسع

انتشارات دامینه

تلفن: ۸۵ ۳۸۸ ۳۸۸ - همراه: ۱۹۶۲ ۱۱۰ ۰۹۱۵ - نمابر: ۸۶ ۳۸۸ ۳۸۸

مشهد مقدس - بلوار وکیل آباد ۸ - ارشاد ۱ پلاک ۲۵

Vase_pul@yahoo.com - Damineh_pul@yahoo.com

شرح روان نهج البلاغه (جلد ۱) [خطبه ۱ تا ۳]

سیده صدیقه صاحبکار خراسانی

مدیر اجرایی: عباس آجوری

ناشر: دامینه - واسع

نوبت چاپ اول ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

حروفچینی: نرجس رافتی - صفحه آرایی: فهیمه رویتی

چاپ: چاپخانه دانشگاه فردوسی مشهد

قطع: وزیری

تعداد صفحه: ۳۸۴ ص

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

دوره: 9-9-600-6765-978

شابک: 2-600-6765-978

حق چاپ محفوظ و مخصوص ناشر است

مرکز پخش - دارالقرآن فاطمه الزهرا - مشهد پیروزی ۷، استاد حامد ۱۰، پلاک ۴۳

تلفن و همراه: ۵۸۱۰ ۵۰۴ ۰۹۱۵ - ۹۹ ۸۳۸ ۳۸۷ - ۶۸ ۸۰۹ ۳۸۷

tafsirraavan.ir - Bezeatalrasool@gmail.com

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۰	چرا بیگانه با نهج البلاغه؟
۱۲	هدف و انگیزه‌ی من از نوشتن مجلدات نهج البلاغه این بود که:
۱۳	سید رضی گرد آورنده‌ی نهج البلاغه
۱۵	شناخت نهج البلاغه
۱۶	چرا نهج البلاغه؟
۱۷	سخنان امام علیه السلام چگونه جمع آوری گردید؟
۱۷	آیا همه‌ی سخنان امام علی علیه السلام در نهج البلاغه موجود است؟
۱۹	خطبه ۱
۲۱	محتوای خطبه‌ی اول
۲۳	عجز انسان از شناخت ذات خدا
۳۳	دین و شناخت خدا
۵۱	رابطه‌ی خداوند با انسان
۵۸	راه‌های به سوی شناخت خدا (آفرینش عالم)
۶۴	تفاوت بین طبیعت، غریزه، فطرت
۷۲	آغاز آفرینش جهان
۷۹	نقش طوفان‌ها در آغاز آفرینش

۸۱	تطبیق گفتار امام علیه السلام بر نظرات دانشمندان امروز
۸۸	۱- چگونگی پیدایش جهان
۸۹	۲- آسمان‌های هفتگانه
۹۰	۳- چگونگی آگاهی امام علیه السلام از این امور
۹۲	آفرینش فرشتگان
۱۰۱	صفات فرشتگان
۱۰۶	عرش و حاملان عرش الهی
۱۱۳	انسان و فرشته
۱۱۷	آغاز آفرینش آدم علیه السلام
۱۲۰	انسان اعجوبه عالم خلقت
۱۲۲	روحی که در آدم دمیده شد
۱۲۹	ترکیب جسم و جان آدمی
۱۵۲	هدف از فرستادن پیامبران
۱۵۲	فلسفه اختصاص بعضی از انسان‌ها برای پیامبری
۱۷۲	غیر معطله
۱۷۴	ضروری بودن مقام امامت
۱۷۶	ویژگی‌های قرآن
۱۷۷	آداب تلاوت قرآن

۱۹۴	قرآن و احکام اسلام
۲۰۳	آخرین بخش خطبه، بیان عظمت فریضه‌ی حج
۲۱۹	خطبه ۲
۲۲۱	محتوای خطبه دوم
۲۲۱	شرایط زمان صدور خطبه
۲۳۳	ویژگی‌های رسول اکرم ﷺ
۲۴۲	دور نمایی از عصر جاهلیت
۲۴۸	شناخت عصر جاهلیت
۲۵۶	ویژگی‌های اهل بیت علیهم السلام
۲۶۴	سیمای فاسدان
۲۶۷	جایگاه آل محمد ﷺ
۲۷۷	خطبه ۳
۲۷۹	محتوای خطبه سوم
۲۸۱	علت نامیدن این خطبه به شقشقیه
۲۸۴	شکایت از ابن ابی قحافه و غضب خلافت
۲۸۴	نسب ابوبکر:
۳۰۶	دوران خلیفه‌ی دوم

- ۳۰۹ ابوبکر و بازی با خلافت
- ۳۱۲ داستان تأسف ابوبکر
- ۳۱۵ شکایت از عمر
- ۳۲۹ شکایت از شورای عمر
- ۳۳۷ شکوه از خلافت عثمان
- ۳۵۳ بیعت عمومی مردم با امیرالمؤمنین علیه السلام
- ۳۵۹ ناکثین:
- ۳۵۹ مارقین:
- ۳۵۹ قاسطین:
- ۳۷۰ مسئولیت‌های اجتماعی
- ۳۷۳ چرا خلافت و بیعت را پذیرفتم؟
- ۳۷۸ سئوالات مرد عراقی

«بسمه تعالی»

ستایش خدا را سزااست که حمد را بهای نعمت‌ها و پناهگاه از بلاها، و وسیله‌ی رسیدن به نعمت‌ها و بهشت جاویدان و افزایش احسان و کرمش قرارداد.

و با درود بر نبی مکرم اسلام، پیشوای رهبران الهی و چراغ روشنی بخش امت، که ریشه‌های وجودش بزرگواری و درخت اصل و نسبش پر برگ و پر ثمر بوده است.

و درود براهل بیتش که چراغ‌های روشنی بخش تاریکی‌ها، و وسیله‌ی نجات امت‌ها، و نشانه‌های تابنده‌ی دین و مرکز ثقل فضیلت و برتری می‌باشند.

عواملی که باعث شد شرح نهج البلاغه‌ی روان را بنویسم:

بعد از این که نوشتن تفاسیر روان را شروع کردم همیشه در این فکر بودم که اگر این روش ابتکاری ترجمه‌ی لغت به لغت و خلاصه‌ی تفسیر مورد استقبال قرار گرفت بعدها این روش را هم در مورد شرح نهج البلاغه به کار گیرم.

خداوند سبحان را سپاسگزارم که تفاسیر روان با استقبال بسیار زیاد اقشار مختلف جامعه روبه‌رو گردید، و اکنون که این جلد از شرح روان نهج البلاغه به چاپ دوم رسیده، دور تفسیر هم به لطف پروردگار کامل شده و در اختیار متعلمین قرار گرفته است، کتاب‌های تفسیر روان را به مادر مظلومیت

تقدیم نمودم و امیدوارم که مادرم حضرت صدیقه‌ی طاهره علیها السلام به کرمشان قبول بفرمایند و بنده‌ی حقیر را در این راه خطیر مدد نمایند. (ان شاء الله)

از نیمه‌ی دوم سال ۱۳۸۶ شمسی مطابق با ۱۴۲۸ قمری تصمیم گرفتم در کلاس‌های درس نهج البلاغه از همین روش ابتکاری ترجمه‌ی لغت به لغت و بررسی واژگان و خلاصه‌ای از شرح نهج البلاغه استفاده کنم که به لطف مولای مظلومان علی علیه السلام کلاس‌ها با استقبال بسیار بسیار زیاد روبه‌رو شد. آن‌جا بود که پی بردم مردمان چقدر تشنه‌ی شنیدن سخنان امیرالمؤمنین علیه السلام هستند، استقبال مردم و تشویق استاد بزرگوار «دکتر محمدعلی انصاری» باعث شد که کلاس‌ها هرچه با شکوه‌تر انجام شود تا این که جلد اول شرح نهج البلاغه را نوشتم و آن را به مولای مظلومان علی علیه السلام تقدیم نمودم.

البته قابل به ذکر است که به دلیل تقاضای بسیاری از دوستان نوشتن کتاب‌های نهج البلاغه را به صورت ترتیبی از اول نهج البلاغه شروع کردم اکنون در حال نوشتن جلد هشتم از سخنان دربار امیرمؤمنان علی علیه السلام هستم و یقین دارم سود و نفع معنوی آن بسیار است و به زودی در اکثر جلسات مورد استفاده قرار خواهد گرفت و اجر آن ذخیره‌ی آخرت خواهد بود. (ان شاء الله)

چرا بیگانه با نهج البلاغه؟

بنده معتقدم نهج البلاغه که یکی از بزرگ‌ترین خزان گرانقدر ماست بسیار مهجور و غریب است و همیشه در این فکر بودم که چرا یک مسیحی به نام جرج جرداق (استاد ادبیات عرب در لبنان) که شیعه نیست ۲۰۰ مرتبه نهج البلاغه را خوانده باشد و ما که خود را از شیعیان امام علی علیه السلام

می‌شماریم و ادعای محبت و ولایت او را داریم حتی یک خطبه‌ی او در ذهن ما نباشد!

به راستی چند بار نهج‌البلاغه را خوانده‌ایم؟ و با مفاهیم ارزشمند آن به چه میزان آشنایی داریم؟ ما که در خانواده‌ی شیعه، از پدر و مادر شیعه، و در کشور شیعیان قرار داریم و نام فرزندانمان علی، حیدر و مرتضی است چرا نباید با نهج‌البلاغه مأنوس باشیم؟

ما شیعیان باید اعتراف کنیم که بیش از دیگران در حق کسی که افتخار نام پیروی از او را داریم ظلم و لاقط کوتاهی کرده‌ایم، این بیگانگی ما با امیرالمؤمنین علی علیه السلام است. صرف ادعا که به هر حال در خون ما عشق علی است و ما شیدای امیرالمؤمنینیم و این که:

یا علی جان تاز عشقت دم زدم عرصه بر شش‌گوشه‌ی عالم زدم

دلیل تقرّب به مقام علی بن ابیطالب علیه السلام نمی‌شود، بلکه راه نزدیک شدن به امیرالمؤمنین شناخت معارف علوی است، و دیدگاه‌های امیرالمؤمنین را به مسائل دیدن.

همان‌گونه که قرآن اصول زندگی را تبیین می‌کند و راه‌های سعادت را نشان می‌دهد؛ نهج‌البلاغه دست ما را می‌گیرد و در کوچه‌های زندگی به این سو و آن سو می‌برد، ایستگاه‌ها و توقفگاه‌ها را نشان می‌دهد، زیبایی‌ها را، زشتی‌ها را ملموس ما می‌کند. هنر امیرالمؤمنین در نهج‌البلاغه هنر نشان‌دادن زندگی است.

کلام امام علی علیه السلام از جهت فصاحت و بلاغت به گونه‌ای است که حتی سیدرضی نیز که در طول تاریخ اشعرالشعرا قریش بوده و از نظر فصاحت

و بلاغت بسیار هنرمند، می‌گوید: من در این ظرافت‌هایی که امام علی (علیه السلام) در بعضی از خطبه‌ها بکار بسته فرومی‌مانم. ولی نهایت نکته‌ای که بحث را آسان و مطلب را قدری میسور می‌کند این است «مَا لَا يُدْرِكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ كُلُّهُ» اگر توان بر کل امری نداریم، اما بخشی از آن برای ما میسور است موجب نشود که سنگینی کار، ما را از آن بخش، که توانایی بر انجام آن را داریم ناتوان کند.

آب دریا را اگر نتوان کشید هم به قدر تشنگی باید چشید

ما به ناتوانی توصیف امام علی (علیه السلام) و کلام وحی گونه‌اش اقرار می‌کنیم و خاضعانه اظهار می‌داریم که قطره چه تعریفی از دریا و ذره چه توصیفی از خورشید می‌تواند داشته باشد به گفته‌ی شاعر عارف: «ای کسی که مایلی علی مرتضی را توصیف کنی! آرزوی محال درسر می‌پرورانی و هرگز قادر به توصیف آن ذات مقدس نیستی و در صحرای بیکران وجودش سرگشته خواهی شد.»

«ای جهان چه می‌شد، اگر هرچه قدرت داری به کار می‌بردی و در هر زمان علیی با آن عقلش، با آن قلبش، با آن زبانش و با آن ذوالفقارش به عالم می‌بخشیدی.»

هدف و انگیزه‌ی من از نوشتن مجلدات نهج البلاغه این بود که:

الف: قابل فهم و درک برای عموم جامعه باشد.

ب: ترجمه به صورت لغت به لغت انجام گیرد.

ج: در این ترجمه تلاش شده تا مرجع ضمائر (هُوَ - هُمْ - اِنَّهَا - اِنَّهُمْ) را دقیقاً مشخص و در ترجمه آورده شود که قابل استفاده‌ی عموم طبقات جامعه باشد و مطالعه کننده، جایگاه اصلی ضمائر را بشناسد.

د: از هر گونه رمز و اشاره و کنایه و کلی گویی اجتناب شده است.
ه: مخاطب‌های امام علیه السلام آشکارا معرفی گردیده‌اند.

و: واژگان و لغات سنگین و جدید در پایان هر درس آورده شده به طوری که خواننده با رجوع به آن‌ها، ریشه‌ی لغات را شناخته و واژه را بهتر معنا می‌کند.

با چنین آرزوها و اهداف ارزشمندی در آستانه‌ی نهج البلاغه زانو زدیم و از نور ولایت علوی مدد گرفتیم، آری.

به ذره‌گر نظر لطف، بوتراب کند به آسمان رود و کار آفتاب کند

از خوانندگان محترم تقاضا داریم برای روشن شدن مفاهیم ابتدا ترجمه‌ی لغت به لغت را خوانده و سپس شرح را مطالعه کنند.

ای علی که جمله عقل و دیده‌ای شمع‌ای واگو ز آنچه دیده‌ای

تیغ حلمت جان ما را چاک کرد آب علمت خاک ما را پاک کرد

سید رضی گرد آورنده‌ی نهج البلاغه

سید رضی در سال ۳۵۹ هجری قمری در بغداد دیده به جهان گشود، نام او را محمد گذاردند که بعدها به شریف رضی شهرت یافت.

مادر وی «فاطمه» زنی فاضله، پارسا و بلند نظر بود که نسل وی به علی بن ابی طالب می‌رسید.

پدر وی که از نسل امام موسی کاظم (علیه السلام) است، ابواحمد، حسین بن موسی نام داشت سید رضی در تمام آنچه از نیاکان پاک خود به ارث برده بود پیشتاز و نمونه شد. بزرگترین استاد سید رضی فقیه عالی قدر شیخ مفید بود که داستان شاگردی سید رضی و برادرش سید مرتضی نزد وی شنیدنی است.

شیخ مفید شبی در خواب دید حضرت زهرا (سلام الله علیها) دست دو فرزند کوچکش، حسن و حسین (علیهما السلام) را گرفته و وارد مسجد کرخ (یکی از محله‌های قدیمی بغداد) شد و آن‌ها را به وی سپرد و فرمود: به این دو فرزندم فقه بیاموز.

شیخ مفید شگفت‌زده از خواب برخاست چون صبح شد مطابق معمول به آن مسجد رفت. مدتی نگذشته بود که دید فاطمه مادر پارسای سید رضی همراه با خدمتکاران خویش وارد مسجد شد در حالی که فرزندان کوچکش سیدرضی و سیدمرتضی را به همراه داشت. شیخ مفید تا آنان را دید از جا برخاست و به فاطمه سلام کرد فاطمه رو به شیخ کرد و گفت: ای شیخ! این دو تن فرزندان من هستند، آنان را به نزد شما آوردم که به آن‌ها فقه بیاموزی! شیخ مفید به یاد خواب شب گذشته خویش افتاد و گریه کرد و آنگاه داستان خواب خود را برای فاطمه بازگو نمود.

آری بدین سان شیخ مفید به تعلیم و تربیت آن دو کودک همت گماشت و خداوند نیز بر آنان منت گذاشت و درهای دانش و فضایل فراوانی را به روی آنان گشود و از آنان آثار ماندگار و مفیدی در روزگار به جای ماند.

سید رضی در سال ۳۵۹ در بغداد متولد شد و در ششم محرم سال ۴۰۶ پس از ۴۷ سال زندگی چشم از جهان فرو بست به هنگام وفاتش وزیران، بزرگان و دیگر شخصیت‌های مهم از هر طبقه‌ای پیاده و پا برهنه در منزل او حاضر شدند و مراسم فوق‌العاده‌ای در خانه‌اش که در محله‌ی «کوخ» قرار داشت، برگزار شد و بدن شریفش را به کربلا منتقل ساختند و او را در کنار قبر پدرش دفن نمودند.

سید مرتضی برادر سید رضی از اندوه فراوان بر جنازه و نماز بر او حاضر نشد و حتی نتوانست به تابوت برادرش نگاه کند، همچنان با ناراحتی فراوان به‌سوی قبر امام موسی بن جعفر علیه السلام حرکت کرد و برای تخفیف امواج سنگین غم و اندوه، مدتی در کنار قبر امام هفتم نشست.

سید رضی را به این دلیل «ذوالحسین» می‌گفتند که نسب بزرگوارش که دارای فضیلت خاصی است با کمال نفسانیش به علم و ادب درهم آمیخته است.

شناخت نهج البلاغه

سید رضی سخنان امام علی ابن ابیطالب علیه السلام را در سه فصل جداگانه تنظیم کرد.

فصل اول: خطبه‌ها - که مجموعه‌ی سخنرانی‌های امام علیه السلام است و شامل ۲۴۱ خطبه می‌باشد که به دوران سه گانه (قبل از خلافت و زمامداری، هنگامه‌ی خلافت و دوران پنج ساله حضرت) مربوط می‌شود.

فصل دوم: نامه‌ها - که مجموعه‌ی نامه‌های امام علی علیه السلام به دوستان و دشمنان و فرمانداران نظامی و استانداران و دیگر مسئولان کشوری با

عنوان «الکتب» یا «الرسائل» مطرح می‌شود و مشتمل بر ۷۹ نامه می‌باشد که تنها به دوران پنج ساله‌ی حکومت و زمامداری حضرت اختصاص دارد.

فصل سوّم: کلمات کوتاه یا جملات حکمت آمیزی که با نام «کلمات

قصار» یا «قصارُ الحِکم» نیز شهرت دارند و ۴۸۰ حکمت می‌باشند که به دوران سه گانه‌ی خطبه‌ها مربوط می‌شود.

چرا نهج البلاغه؟

پاسخ این سؤال روشن است زیرا علامه سیدرضی باتوجه به زیبایی

اعجاز گونه‌ی کلمات امام العلیّه نام این مجموعه را «نهج البلاغه» نهاد.

«نهج»: راه، راه و روشن.

«بلاغت»: کلام رسا، گویا، روشن

«نهج البلاغه»: یعنی راه و رسم زیبا سخن گفتن، رسا و گویا و روشن

حرف زدن، خوب سخن گفتن و سخنان را خوب مطرح کردن. چرا که فصاحت و بلاغت یکی از هنرهای با ارزش ادبی است و نهج البلاغه پس از قرآن کریم از این نظر بی‌مانند است.

نام زیبای نهج البلاغه

گرچه سید رضی این مجموعه‌ی نفیس را نهج البلاغه نامگذاری و معرفی

نمود، اما با سیر کوتاهی در معارف بلند آن درمی‌یابیم که این مجموعه‌ی بی‌نظیر را با نام‌های ارزنده‌ی دیگری نیز می‌توان مطرح کرد، مانند:

نهج السعادة: راه سعادت و رستگاری.

نهج الفصاحة: راه فصاحت و زیبایی در گفتار.

نهج الخطابه: راه و روش سخنوری.

نهج السياسه: راه و روش سياست.

نهج الحياه: راه و روش زندگي.

نهج الحكومه: راه و روش حكومت و زمامداري.

نهج الفلاح: راه نجات و رستگاري.

نهج السلامه: راه سلامت جسم و جان و...

سخنان امام عليه السلام چگونه جمع آوري گرديد؟

۱- گروهی به نام «کتاب» تند نویس های زبردست که همه جا با امام عليه السلام بودند و به جای دستگاه های مدرن امروزی، کلمات ارزشمند امام را می نوشتند مانند برخی از شاگردان امام به نام «حارث اعور» و «زید بن وهب» که سخنرانی های امام را در زمان خودش به صورت کتابی جداگانه تدوین نمودند.

۲- گروهی دیگر به نام «حفاظ» وجود داشتند که با حافظه ی قوی خود، خطبه ها، نامه ها، و حکمت های امام علی عليه السلام را حفظ می کردند و سینه به سینه به نسل های آینده می رساندند همان گونه که قرآن کریم را حفظ می کردند.

آیا همه ی سخنان امام علی عليه السلام در نهج البلاغه موجود است؟

جمع آوری همه ی سخنان امام عليه السلام به دلایل فراوانی ممکن نبود زیرا:

۱- دشمنان اسلام و رسول خدا در طول ۴۰۰ سال قبل از تألیف نهج البلاغه با تمام امکانات سیاسی، نظامی، سعی در نابودی آثار گرانقدر

امام علی علیه السلام را داشتند و بسیاری از کتب دانشمندان شیعه را به آتش کشیدند و به جرم نام و یاد و محبت و پیروی از علی علیه السلام تعداد فراوانی را به شهادت رساندند.

۲- شیعیان و پیروان امام علی علیه السلام در زمان‌های گذشته آثار امام را مخفی می‌کردند و حق تبلیغ و نشر آن‌ها را نداشتند و با پنهان کاری و مبارزه‌ی مخفی، برای حفظ جان خود، نمی‌توانستند سخنان امام را جمع‌آوری و به صورت یک پارچه به جامعه‌ی مسلمین تقدیم نمایند. در نتیجه قتل عام‌های خونین در مهاجرت‌های غم‌بار و در پنهان کاری‌های ناگوار و در آتش سوزی‌های خیانت‌بار، برخی از سخنان و آثار امام علیه السلام به ما نرسیده و آنچه سید رضی جمع‌آوری کرده تمام سخنان امام علیه السلام نبوده است.

در پایان، سلام و تحیت ما نشر روح طیبه همه‌ی معصومین که از شجره‌ی نبوت و معدن فضیلت رسول گرامی اسلام‌اند، به ویژه تقدیم به پیشگاه خاتم اوصیاء حضرت بقیه الله ارواحنا بتراب مقدمه الفداء باد که به طفیل وجود مبارکش زمین ثابت و پابرجاست و مردم چشم بدان درگاه دارند، تا به فرمان خداوند از غیبت بدرآید و دیدگان بی‌فروغ را نور و ضیاء بخشد و حکومت صالحان را در پهنه‌ی زمین بگستراند و مستضعفان شایسته را پیشوای جهانیان فرماید. آمین رب العالمین.

